

בס"ד, יום ראשון מ' מרחשון תשע"ב

שם: _____

זמן: _____

מבחן שבועי מסכת בכורות נא – נו (138)

א. (1) באלו דברים מבואר בסוגיין דבעינן בהו דווקא כסף ולא מהני בשוה כסף, ומדוע (רש"י ותוס'?) (2) האם אפשר לפדות את בנו בכל שוה כסף, ומדוע? והאם אפשר להוכיח מהא מילתא האם דרשינן בעלמא כלל פרט וכלל או ריבוי מיעוט וריבוי, ומדוע? (3) "הכותב לכהן שהוא חייב לו ה' סלעים", האם חייב ליתן? ומדוע (תוס')? והאם בנו פדוי (פרט), ומדוע? ומה כוונת מתניתין "שהוא חייב לו חמשה סלעים" (תוס')?

ב. (1) האם הכהן יכול להחזיר את הכסף לאב הפודה? וכיצד הדין היכא דהאב נתן מעיקרא על מנת שהכהן יחזיר לו את הכסף, ומדוע? והאם אפשר ללמוד את דינו מדין מתנה על מנת להחזיר בפדיון הבן (תוס')? (2) לענין מה סברה הגמ' דאתי ריש לקיש ורב דימי ללמוד מערכין ומעולת ראייה? וכיצד הוא אופן הילפותא? וכיצד הסיקו, ומדוע הסיקו הכי? ומהו אופן הילפותא למאי דמסקינן?

ג. (1) בנכסים של מי, ובאיזה נכסים נוטל הבכור פי שנים (פרט), ומגלן? וכיצד הדין במלוה שהוחזרה לאביהם לאחר המיתה, ומדוע (תוס')? (2) האם יבם נוטל בראוי ובשבח (פרט), ומגלן? (3) מאיזה נכסים יכולה האשה לגבות כתובתה, ומדוע? והאם יכולה לגבות מבעל חוב דאביהם, או ממלוה שגבו היתומים, ומדוע (תוס')? (4) האם בעל חוב גובה שבח מלקוחות ומיתומים, ומדוע (גמ' ותוס')?

ד. 1) האחיז שחלקו והגיע היובל, כיצד יש להם לנהוג בנחלתן, ומדוע (גמ' ותוס')? וכיצד יש לנהוג עם חלק הבכורה, ומדוע? (2) המקבל מתנה מחבירו, האם חוזרת ביובל, ומדוע? (3) בעל היורש את אשתו, האם חוזרת ירושתו ביובל (פרט), ומדוע? (4) האם אפשר להוכיח מסוגיין מאי טעמא קוברין את המת, ומדוע (תוס')?

ה. 1) האם מעשר בהמה נהוג בבהמות חוץ לארץ (פרט), ומניין? ומה דין הבכור (תוס')? ומדוע תני להאי פירקין במסכתין (תוס')? (2) האם מעשר בהמה נהוג בזמן הזה, וכיצד סברה הגמ' בטעם הרב? וכיצד הסיקו, ומדוע? ואי נימא דאינו נוהג, מאימתי התחיל מנהג זה, ומניין (תוס')? (3) המקריש או מעריך או מחרים בזמן הזה, כיצד יש לנהוג עם הקדשו (פרט), ומדוע? והאם תליא בפלוגתא למי אזיל סתם חרמים, ומדוע (תוס')? והאם דין זה נאמר אף בבכור בזמן הזה, ומדוע (תוס')?

ו. 1) כיצד יש לנהוג עם בכור בזמן הזה, ומדוע (גמ' רש"י ותוס')? ומדוע לא תיקנו במעשר נמי כהאי תקנתנא? (2) באלו קדשים סלקא דעתין שיתחייב במעשר בהמה, ולמאי נפקא מינה? ומדוע באמת אינו חייב? (3) האם אפשר להחיל קדושה נוספת על דבר קדוש? ולמאי נפקא מינה (גמ' רש"י ותוס')? והאם אפשר להוכיח מדינו לענין קדושת מעשר על קדשים, ומדוע?

ז. 1) האם אפשר להפריש תרומות ומעשרות ממין על חבירו, ומדוע (פרט)? וכיצד הדין בהפרשה מן החדש על הישן, ומניין? והאם אפשר ללמוד מדינו אף לדין מין על שאינו מינו, ומדוע (תוס')? (2) הנוטע שני אילנות ביחד או זרע ב' מיני זרעים יחד, האם עובר משום כלאיים, ומדוע (תוס')? (3) באלו מינים נהוג תרומות ומעשרות, והאם הוא מדאורייתא או מדרבנן (גמ' ותוס')?

ח. 1) האם אפשר לעשר מעשר בהמה ממין על מין אחר (פרט), ומנין (באר היטב)? והאם אפשר לדרוש מקרא דמעשר דגן דאף בו יאמר האי דינא, ומדוע? וכיצד הדין במעשר משנה זו על שנה אחרת, ומנין? 2) מה דרשו מדכתיב "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם וגו'" (גמ' ותוס')? 3) מה הוא השיעור כדי להחשיבו "עדר" לחייבו במעשר בהמה, ומהיכן וכיצד ילפינן לה?

ט. 1) מי שיש לו שני עדרים במרחק יותר מהמרחק המבואר במתניתין להחשיבו כעדר אחד, האם יש אופנים לצרפם לחיוב אחד (פרט), ומדוע? ובאר היטב במאי תליא הא מילתא! ובאיזה אופן הסתפקה הגמ' אי מהני צירוף, ומה יסוד הספק? 2) מי שיש לו בהמות משני עברי הירדן, האם יכול להכניסם לדיר אחד להתעשר (פרט), ומדוע? 3) אלו דברים מבואר בסוגיין שמפסיקים למעשר בהמה? 4) הנודר ממי הפרת או ממני פמיים, או ממני הירדן, באלו מים נאסר, ומדוע? ובאיזה אופן נאסר בכל מימות שבעולם, ומדוע?

י. 1) מהיכן יוצא נהר הפרת, ובאיזה צד העולם הוא יוצא (תוס')? ומדוע נקרא בשם פרת? ולמאי נפקא מינה? ומדוע נקרא הוא "הנהר הגדול" (תוס')? 2) כיצד נהג אבוה דשמואל בענין טבילת בנותיו, ומה היה חששו דמשום הכי נהג הכי (באר היטב)? וכיצד היתה הוראתו של שמואל בנידון? וכיצד קיימא לן? והאם אפשר להוכיח מריבוי המים בנהרות בימות הגשמים, ומדוע (תוס')? 3) האם בארץ ישראל נמי יש לחוש לחששות הנזכרים, מנין, ומדוע (תוס')?

יא. 1) הקונה עשרה בהמות או עוברי בהמות מחבירו, האם חייב במעשר בהמה (פרט), ומהיכן וביצד ילפינן לה (גמ' ותוס')? ומנין דהאי קרא קאי דווקא אמעשר בהמה? והאם תליא הוא בפלוגתא אי דנים אפשר משאי אפשר ומדוע (תוס')? 2) האם "אתנן" נכנס לדיר להתעשר, ואי נימא דנכנס, באיזה אופן משכחת לה, ומדוע דווקא באופן זה (גמ' ותוס')? וכיצד יש לנהוג בו לאחר המעשר?

יב. 1) האם כל "אתנן" אסרה תורה (גמ' ותוס'), ומהיכוי ילפינן לה? והאם כהן הבא על כל זונה לוקה, ומדוע? 2) מה דין האחיך היורשין גבי מעשר בהמה (פרט), ומדוע? והאם אפשר להוכיח את דינם מדין האחיך שחלקו ובא יובל, ומדוע? 3) מה דין האחים גבי "קלבוך" דמחצית השקל, ומדוע?

יג. 1) שותפין שהיו שותפין בטלאים וכלב וחזרו וחלקו, מה דין הטלאים בהקרבה על גבי המזבח, ומדוע (גמ' ותוס')? 2) מה דין בהמה שנחתכו ארכובתיה במעשר בהמה, ומדוע? ומה דין כלאיים ונדרמה ויוצא דופן ומחוסר זמן, ומדוע (גמ' ותוס')? 3) האם טומטום ואנדרוגינוס נכנסים לדיר להתעשר, ומדוע? וכיצד הדין ברובע ונעבד ובמחיר כלב, ומדוע?

יד. 1) האם יתום נכנס לדיר להתעשר (פרט), ומדוע? 2) מה הוקשה לגמ' בעינן נפילת ביצת הבר יוכני, וכיצד ביארו הענין? 3) מה הם הגרנות למעשר בהמה, ולמאי נפקא מינה בהני גרנות? ומאי טעמא תיקנום בזמנים אלו? 4) מאי טעמא דורשין בהלכות יום טוב קודם היום טוב, והאם הימים דבעינן להקדים ולדרוש כוללים אף את יום המעשה שבעבורו דורשים, מנין, ומדוע?

בהצלחה!

תשובות למבחן בכורות נא נז

א. (1) במחצית השקל בעיני דווקא מטבע כסף, דחיישינן שמא יזול ונמצא ההקדש מפסיד, אבל טבעי לא זייל. וכן לענין מעשר שני בעיני דווקא מטבע כסף, כדכתיב "וצרת הכסף". וכן לענין הראיון, כדתנן "הראיה שתי כסף". והתוס' הוסיפו דיש טעם בדבר שמא לא ישוה שתי מעות ולא ימכרו לו עולת ראה טובה.

(2) לדעת רבנן אין פודין לא בעבדים ולא בשטרות ולא בקרקעות. וילפינן לה מכלל פרט וכלל, דכתיב "ופדויו מבן חודש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים". ואיכא הכא תרי כללות הסמוכים ופרט אחריהן, וסברי רבנן כמערבא דמטילים פרט ביניהם ודנים להו ככלל ופרט, דבעינן דווקא דומיא דהפרט דהוא דבר המטלטל וגופו ממון, יצאו קרקעות שאינן מטלטלים וכן עבדים שהוקשו לקרקעות, ושטרות אין גופן ממון. ולדעת רבי הכא כיון דכתיבי תרי כללי דסמיכי להדדי, דרשינן לה בריבוי ומיעוט, [אף דבעלמא סברי דדרשינן כלל פרט וכלל, כגון לענין מרצע דעבד עבריין]. וממעטינן דווקא שטרות דמסתברא טפי למעוטי.

(3) מבואר במתניתין דחייב ליתן. וכתבו התוס' דאמרינן בכתובות דבשטר הוא הודאה אלימתא. ומכל מקום מבואר במתניתין דאין בנו פדוי. ומסקינן דמדאורייתא בנו פדוי [ונחלקו המפרשים אי בעינן שיתן או דסגי אף קודם שיתן]. ומדרבנן אינו פדוי דגזרו שמא יסבור דפודין אף בשטרות בלא נתניה או בשטרות של אחרים, ולהכי אמרו דאינו פדוי. ואיכא מאן דאמר בגמ' דלכשיתן שפיר בנו פדוי ולא גזרו מדרבנן. ועוד כתבו התוס' דלדעת רש"י בכתובות, איירי דכתב הכא סיפור דברים דחייב ומהני מדין הודאת בעל דין. ור"ת פירש דאיירי באופן דבא לחייב עצמו בשטר.

ב. (1) הכהן יכול להחזיר את הכסף. אמנם אם האב נתן את הכסף רק על מנת שהכהן יחזיר לו. לפירוש אחד ברש"י אם הכהן יחזיר לו אין בנו פדוי, דהא מעולם לא התכוון ליתן. ולפירוש שני אף אם לא יחזיר אין בנו פדוי, משום דהאב כלל לא התכוון שהכסף ישאר ביד הכהן ובמה יפדה בנו. וכתבו התוס' דאף דבמתנה על מנת להחזיר מהני. הכא הרי הכהן לא רצה לקבלם במתנה על מנת להחזיר, משום דלכתחילה אסור משום "שיחתם ברית הלוי".

(2) הגמ' סברה מעיקרא דאיירי לענין הא דאם אבד חייב באחריותו, וריש לקיש למד מערכין בגזירה שוה דערך ערך, דמה התם חייב באחריותו כדכתיב "ונתן לכהן את הערכך ביום ההוא", ודרשינן מינה דחולין הן בידך עד שעת נתינה, הוא הדין בפדיון הבן. ורב דימי למד מעולת ראה בגזירה שוה דריקם ריקם, דמה התם חייב באחריותו ככל נדר ועוד דהא כתיב "ולא יראו פני ריקם", הוא הדין פדיון הבן. ודחינן, דהא במתניתין קרא נסיב לה דכתיב "יהיה לך פדה תפדה". אלא איירי לענין הא דאף אם הבן מת חייב, דריש לקיש יליף לה מערכין דמה התם אף אם מת חייבים בניו לקיים נדרו כדכתיב "יעריכנו" ואפילו מת. ורב דימי יליף מעולת ראה, דכי היכי דהתם חייבים משום דעולה חובה היא דרמיה עליה, הוא הדין פדיון.

ג. (1) דווקא בנכסים של האב ולא בנכסים של האם, וילפינן לה מדכתיב "כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה" דדווקא אב קאי דהראשית אונו דידיה נוטל פי שניים, ולא בנכסי האם. ואינו נוטל אלא במוחזק ולא בשבח שהשביחו נכסים לאחר מיתה, ולא בדבר הראוי לאביהם ליפול לו בירושה. וילפינן לה מדכתיב "אשר ימצא לו". וכתבו התוס' דלענין מלוה הוא פלוגתא אי חשיב ראוי אי מוחזק, וקיימא לן דבין גבו קרקע ובין גבו מעות אינו נוטל בו פי שניים. ובשבח דאתי ממילא מבואר בסוגיין דנמי אינו נוטל, אבל דעת רבי דבכור נוטל וכדכתבו התוס' בעמוד ב'.

(2) היבם דינו כבכור משום דבכור קריא רחמנא. ונחלקו אביי ורבא בהא דאינו נוטל את השבח, דלדעת אביי מיד כשייבם קם על שם אחיו כדכתיב "יקום על שם אחיו", ונוטל שבח שמשעת היבום עד שעת החלוקה. ולדעת רבא כיון דבכור קריא רחמנא, אין לו בשבח כלל.

(3) האשה אינה גובה אלא מן הנכסים המוחזקים לבעלה ולא הראויים לו. וכן אינה נוטלת מן השבח שהשביחו יתומים, ומסקינן דמקולי כתובה הוא. וכתבו התוס' דמכל מקום מבעל חוב דאביהם מן הדין יכולה לגבות, דלגבה לאו ראוי ראוי הוא, משום דמשועבד לה מדרבי נתן. ואף דהוי מטלטלי ואיכא מאן דאמר דמטלטלי דיתמי לא מישתעבדי לכתובה, שאני הכא דאכתי לא הגיע ליד היתומים. אמנם דעת רבי עקיבא דכיון דאין היתומים צריכים שבעה הם קודמים בנטילת החוב. ואחר שגבו כבר אין גובה מהם, משום דהוי מטלטלי דיתמי, וכולי עלמא מודו דאין גובין ממטלטלי דיתמי. אבל השתא דתיקנו הגאונים לגבות אף ממטלטלין שפיר גובה אף מן היתומים.

(4) בעל חוב גובה שבח בין מן הלקוחות ובין מן היתומים, דלא מיבעי דמן הלקוחות גובה משום דאחריות המוכר היא גם על השבח, אלא אף מן היתומים דאין להם על מי לחזור, מכל מקום משום נעילת דלת תיקנו עליהם דהם תחת אביהן דיפרעו מן השבח. ואם עשאה אפותיקי, אינו גובה את השבח, ומסלק להו בוזי.

ד. (1) דעת רבי יוחנן דמחזירים חלקם זה לזה וחוזרים וחולקין. והיינו משום דסבר דהאחין שחלקו לקוחות הן. וכתבו התוס' דדווקא רבי יוחנן סבר הכי, אבל שאר המאן דאמרי דסברי לקוחות הן, שפיר סברי דאין חוזרין ביובל, משום דירושה ומתנה התמעטה מחזרה ביובל, אי נמי, משום דילפינן מחלוקת יהושע שלא חזרה, ואף דהוי ירושה להם מאבותיהם. ולענין חלק הבכורה, לדעת רבי מאיר ורבנן אינו חוזר, או משום דמתנה קריה רחמנא ומתנה אינה חזרת, או משום דמקיש חלק בכורה לחלק פשוט, דמה חלק פשוט אינו חוזר אף חלק בכורה אינו חוזר. ומכל מקום לדעת רבי יוחנן יש להחזיר ביובל ולחזור ולחלוק וליתן לבכור פי שניים. ודעת רבי אלעזר דחלק בכורה חוזר ביובל, משום דמתנה קריא רחמנא ואף מתנה חזרת וכמו שיבואר.

(2) לדעת רבי מאיר אין המתנה חזרת, משום דדוקא מכר קאמר רחמנא למיהדר. ולדעת חכמים מדכתיב "תשובו" יתירא ילפינן דאף מתנה חזרת. וכן סבר רבי אלעזר.

(3) לדעת רבי מאיר ורבנן אינו חוזר משום דירושת הבעל דאורייתא והוי כדן ירושה. ולדעת רבי אלעזר חוזר משום דירושת הבעל דרבנן והוי כמתנה וחזור. ואמרינן דדעת רבי יוחנן בן ברוקה, דאף אי נימא דירושת הבעל דאורייתא ואינו חוזר, מכל מקום היכא דירש ממנה בית הקברות, שפיר מחזיר משום פגם משפחה, אמנם נוטל את הדמים בניכוי דמי קבר אשתו, דהא הוא מחויב בקבורתה.

(4) כתבו התוס' דאף דאמרינן בסוגיין דהמוכר בית קברו באים וקוברים אותו בעל כרחו, אין להוכיח דקבורה מטעם בזיוני, דהא דווקא היכא דאמר דלא רוצה כלל שיקברוהו איכא נפקא מינה אי משום בזיוני אי משום כפרה, אבל הכא הרי רצה להקבר אלא דוזי אנסוהו למכור חלקו.

ה. (1) במתניתין מבואר דנוהג אף בחוף לארץ, אמנם דעת רבי עקיבא דאינו קרב משל חוץ לארץ, אלא קדוש הוא רק לענין דאינו נאכל אלא במומו, ויליף לה מהא דלענין הקרבה הוקשו מעשר בהמה למעשר דגן, וילפינן דנוהג רק במה שאף מעשר דגן נוהג. וכתבו התוס'

דאף בבכור הכי סבר רבי עקיבא, דאף דקדוש מכל מקום אינו קרב. ותני להאי פרק במסכתין משום דבכל מקום רגיל לשנות מעשר עם הבכור משום דשוו במתנותיהם.

2) האידנא לא נהוג, ומעיקרא סברו דהוא משום חשש שמא יכניסו אף יתום שאינו מתעשר לדיד, אמנם דחו דהא אפשר בהכרח דאי לא תימא הכי אמאי בזמן המקדש לא חששו. ומסקינן דהוא מחשש תקלה שמא יבא לעבוד בו או לאוכלו קודם מומו. וכתבו התוס' דמוכח דמייד אחר החורבן כן נהג מעשר בהמה, דהא רבי אלעזר בן עזריה דהיה נשיא לאחר רבן גמליאל דהוא היה לאחר רבי יוחנן בן זכאי דמלך לאחר החורבן, מצינו דהיה מעשר את בהמותיו, ודוחק לומר דבארנונא היה.

3) הדין הוא דיאבדנו כל דבר לפי ענינו, בהמה תנעל עד שתמות, כסף יושלך לים המלח או ישחק לשאר ימים ונהרות, וכלים ובגדים ירקבו. והיינו משום דחיישינן לתקלה. וכתבו התוס' דאף אי נימא דסתם חרמים לכהן, מכל מקום כל שלא הגיע ליד הכהן איכא ביה קדושה ואסור בהנאה, ואיכא למיחש לתקלה. אמנם בשם רש"י הביאו דהוי רק למאן דאמר סתם חרמים לבדק הבית. ועוד כתבו התוס' דבקרקות לא גזרו משום דאי אפשר לאבדן ואי לאו דיתן פדיונם לכהן הרי יהיה בתקלה לעולם. ועוד כתבו התוס' דבבכור לא אמרינן הכי, משום דהוי מאבד קדשים דהרי במומו ראוי לאכילה, אבל קדשים אין ראויים לכלום.

1) בכור בזמן הזה יש להטיל בו מום קודם יציאתו לאויר העולם כדי שלא יכשל באיסור אכילה קודם מומו. וכן יש תקנה על ידי שיקנה אוחן אמו לגוי, אמנם תקנה זו אינה אלא בדיעבד, משום דלכתחילה אין להפקיעו מידי קדושת הכהונה. וכתבו התוס' דהאידנא אין בקיאים בטלת מום ולהכי יש להקנותו לגוי. ובמעשר לא תיקנו להטיל בו מום, משום דכדי שהעשירי יצא בעל מום יש להטיל מום בכל העדר, ויש לחוש דמהרה יבנה בית המקדש ולא ימצא קרבן תמים להקרבה. ואף דבלקוחין אינו צריך להטיל מום משום דפטורים ממעשר בהמה, מכל מקום כיון דאפילו דוקין שבעין פוסל, הראויים למזבח הם מיעוטא ואם בשאר עדרו יטיל מום להדיא כבר לא ימצא בהמה למזבח.

2) בקדשים קלים אליבא דרבי יוסי הגלילי, וסלקא דעתין דיחול עליו קדושת מעשר לענין איסור גאולה ומכירה. והא דאינו חל משום דכתיב "יהיה קודש" ולא שכבר קדוש.

3) אינה חלה אפילו קדושה חמורה על קלה, כגון קדושת מזבח על בדיק הבית. אמנם את הטובת הנאה, ולרש"י היינו דיתנה לבן בתו כהן להקריבה, ולתוס' הא דהביא קרבן נדבה, יכול להקדיש ולהחרימם. ואמרינן בסוגיין, דמהא ליכא למילף דאין קדושת מעשר חייל על שלמים, משום דאיכא למימר דכיון דכל בהמה בעיקרה עומדת למעשר, אף על גב דאקדשה לא פקע תורת מעשר מינה.

1) אין להפריש תרומה ממין על חבירו, דהא כתיב "חלב יצהר וחלב דגן ותירוש", תן חלב לזה וחלב לזה. והאי קרא בתרומה איירי. וכתב רש"י דהוא הדין במעשר דכתיב "בהרימכם את חלבו ממנו". ומדאי קרא ילפינן רק ליתן חלב לתירוש וחלב ליצהר, ובדגן ויצהר ובדגן ודגן ילפינן בקל וחומר, דמה תירוש ויצהר שאינן כלאיים זה בזה אסרה תורה ממין על חבירו, כל שכן הנך דהם כלאיים, ואף לרבי יאשיה שאמר דאינו חייב על כלאי הכרם אלא בחטה שעורה וחרצן, אכתי איכא קל וחומר, דהא תירוש ויצהר לעולם לא ראויים לכלאיים. ובשאר מינים אף שאין בהם כלאיים, מכל מקום חיובם רק מדרבנן וכל דתקון כעין דאורייתא תקון. וכן אין להפריש מן החדש על הישן, וילפינן מדכתיב "היוצא השדה שנה שנה". וכתבו התוס' דאין ללמוד מהתם למין על שאינו מינו בקל וחומר, משום דמעשר בהמה יוכיח, דכבשים ועזים אף דהוו כלאיים זה בזה, מכל מקום מתעשרים מזה על זה, אבל מתירוש ויצהר שפיר איכא קל וחומר וליכא להוכיח ממעשר בהמה, דשאני מעשר דגן דהחמירה התורה דאפילו אינו כלאיים ואינו מישן על חבירו אינו מתעשר ממין על שאינו מינו.

2) באילנות אינו חייב, משום דלשון כלאיים משמע שני זרעים. ובזרעים לתנא קמא וודאי חייב, [וברש"י מבואר דהוא רק מדרבנן. והתוס' כתבו דטעות סופר היא]. ובדעת רבי יאשיה נחלקו הראשונים האם אף הוא מחייב, ודווקא לענין כלאי הכרם קאמר דבעינן שני מיני זרעים בהדי חרצן, והיינו משום דכתיב לא תזרע כרמך כלאיים, ומשמע דקודם הכרם הוי כבר כלאיים. או דאף בכלאי זרעים אינו מחייב. והתוס' הביאו דאיכא מאן דאמר דלעולם אינו חייב בכלאי זרעים עד שיהיה ג' מיני זרעים במפולת יד ונאפילו שתיים ממין אחד ואחד ממין אחר].

3) בתורה כתוב דגן תירוש ויצהר. ומבואר בסוגיין דאיכא חיוב אף בשאר מינים מדרבנן. והתוס' כתבו דיש משמעות מן הירושלמי דדווקא ירקות הוי מדרבנן אבל קיטנית הוי מדאורייתא, ודחו התוס' דכוונת הירושלמי הוי אסמכתא ולירקות אפילו אסמכתא ליכא.

1) בקר על צאן אי אפשר להפריש. וילפינן לה מדכתיב בקרא "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש לה", דברישא דקרא סמך מעשר לבקר וסיפא סמך עשירי לצאן, לומר דתן לכל אחד את מעשרו בפני עצמו. ולרבא לאיכא דאמרי, ילפינן לה מדכתיב "עשר תעשר וגו'" דהוקש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן אי אפשר ממין על שאינו מינו כן נמי מעשר בהמה אי אפשר ממין על שאינו מינו. ומכל מקום כבשים ועזים דתרוויהו מין בקר יכול לעשרם מזה על זה, וילפינן לה מדכתיב "צאן" ולאביי היינו דעשה התורה כל הצאן אחד, אבל במעשר דגן אף דכתיב גם "דגן" ליכא למימר דהתורה עשתה כל מין דגן אחד, משום דכתיב ראשיתם ודרשינן תן ראשית לזה וראשית לזה. ולרבא אף בלא ראשית אמרינן הכי, משום דהדגן אינו מיותר דאתי למעט שאר מינים, אבל הבקר וצאן דמעשר בהמה מיותר, דאף בלאו הכי ידעינן דאיירי רק בחיה דילפינן תחת תחת מקדשים, ועל כרחך דאתי למימר דדווקא בקר וצאן מתעשרי אהדדי, אבל ליכא למימר דאתי למימר דאדרבה הם לא מתעשרי אהדדי ודווקא בקר וצאן מתעשרי אהדדי, דהא איכא נמי העשירי דכתיב בתר צאן לומר דתן לו עשירי בפני עצמו. וכן אין לעשר משנה על חברתה, דילפינן עשר תעשר דהוקש למעשר דגן, [והאי קרא הרי אשנה אשנה כתיב].

2) בסוגיין אביי דרש לה דלא נימא דהתורה עשתה כל דגן אחד. ובתמורה אמרינן דאתי אף אתירוש ויצהר, למימר דהכא אף אם הפריש לא חייל. ובסוגיין רבא לא דרש מינה מידי, ומכל מקום בתמורה אמרינן דאתי לחלק בין דגן לדגן, אף דאתי מקל וחומר מכל מקום טרח וכתב לה קרא.

3) השיעור הוא מרחק של ט"ז מיל, דהא כתיב בקרא "תעבורנה הצאן על ידי מונה" ודרשינן דכל הצאן הנמנה במונה אחד עובר תחת השבט להתעשר, וקים להו לרבנן דעד ט"ז מיל יכול מונה אחד למנות כולם.

1) לדעת רב שייך בגוונא דיש עדר בנתיים דמשלים לתרוויהו שיעור עשר בהמות הראויות להתעשר, כגון שיש חמש משני הצדדים וחמש באמצע, או אפילו תשע מכל צד ואחד באמצע, והיינו משום דשני החיצונים מצטרפים עם האמצעי להחשיבם כעדר אחד, וכולם נכנסים לדיד להתעשר, והנותרות שלא היו עשר ימתינו עד שיולד עוד בעדרו. ולדעת שמואל משכחת לה אף בגוונא דאיכא רועה העומד בנתיים ומצרפן, ולהכי אפילו אין באמצע שום בהמה, אלא שם היא דירתו או שם מניח כיליו, שפיר קרינן ביה "מונה".

ההסתפקה הגמי' בכלב עומד בנתיים, דאם קורא לכלב והוא בא, הרי הרועה אינו צריך ללכת בנתיים ולשמור צאנו, ואין מצטרפין, אבל פעמים דאין הכלב נשמע לו וצריך הוא ללכת למקומו ושפיר מצטרפין.

2) דעת רבי מאיר דהירדן מפסיק והיינו דווקא מיריחו ולמטה וכמו שיבואר להלן, ומסקינן דהוא משום דהתורה קראה לירדן גבול, ואף דשאר הגבולות שבין שבט לשבט לאו גבול להפסיק, שאני התם דהמקרא בתורה כלל כל הארץ בגבול אחד, והאי קרא לאפוקי גבולי הירדן אתי. ומכל מקום רק מיריחו ולמטה מפסיק, ולרש"י הוא משום דשם הוא תוקפו של הירדן, ולתוס' הוא משום דהקרא שקראו גבול ביריחו איירי דהוא קצה גבולו דבנימין דעלה קאי קרא. ודעת רבי שמעון בר יוחי, דאין הירדן מפסיק דהא כתיב "ירדן ירחו" וילפינן דמה ירחו ארץ ישראל היא ואינה גבול, אף הירדן גופיה אינו גבול.

3) ארץ וחוץ לארץ מפסיק, וכן שתי אבטלאיות. ואמרין דלדעת רבי אמי, כל עברי נהר שאין גשר ביניהם הוי מפסיק.

4) הנודר ממי פרת אסור רק במי הפרת משום דבלשון בני אדם רק מי הפרת נקראים מי פרת ולא שאר מימות אף דמקור כל המים בעולם הוא מפרת. אבל אם יאמר ממים הבאים מן הפרת, נאסר בכל מימות העולם. והנודר ממי פמיס, אסור במי הירדן, משום דהירדן ממערת פמיס הוא בא. והנודר במי הירדן אסור בכל הירדן ולא רק מירחו ולמטה משום דכולו נקרא ירדן בלשון בני אדם.

י. 1) פרת הוא הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לעוד שלשה נהרות. וכתבו התוס' דמוכח בסוגיין דיוצא מארץ ישראל לבלב, ועל כרחך דבצד מערב העולם הוא יוצא. ולדעת רבי מאיר שמו יובל, אבל נקרא פרת על שם שמימיו פרים ורבים, ואמרין בגמ' דמסייע ליה לשמואל דאמר "נהרא מכיפיה מתברין", ונפקא מינה דאפשר לטבול בו בכל ימות השנה ואין צריך לחוש לרביית מי גשמים, שיש לחוש בהם כמו שנבאר להלן. ולדעת חכמים פרת שמו מעיקרא. וכתבו התוס' דאף חכמים סברי דפרה ורבה ולהכי נקרא הכי נואף דשמואל אמר דכל הנהרות מתברכים ממקורם, מכל מקום פרת מתרבה ביותר]. והתוס' הביאו משבועות דנקרא הנהר הגדול על שם דסמוך לארץ ישראל, אמנם הקשו דבסוגיין מבואר דבאמת הוא הנהר הגדול דהרי הוא הנהר היוצא מעדן.

2) בימי ניסן דחשש לריבוי מי גשמים בנהרות עשה לבנותי מקואות, ופירש רש"י בפירוש ראשון דהיו הן ספק זבות הטעונות מים חיים, ולהכי עשה מקואות בביתו ממי מעיין, ולא סגי ליה במי הפרת משום דיש בו ריבוי גשמים. אי נמי, חשש למי גשמים שלא הומשכו על הקרקע, דיש לחוש בהן משום שאובין. והתוס' ביארו, דהוא משום דאין מי גשמים מטהרים אלא באשבורן ולהכי עשה מקוה למים כדי שלא יוחלו ויוכלו לטבול שם. אבל בימי תשרי שכבר כלה ריבוי מי הגשמים ואפשר לטבול בנהרות, עביד לבנותי מפצי שידרכו עליהם משום חשש טיט הנדבק ברגליהן והוי חציצה. והתוס' פירשו עוד דהוא משום דהנהרות קטנים בימי תשרי ואיכא חשש בושט ולהכי פרס להם מחצלאות כדי שלא יתראו לשאר אינשי. ואמרין בגמ' דשמואל הורה דרק פרת ביומי תשרי מטהר בווחלין, דרק אז אין לחוש לריבוי מי הגשמים. וסתר דבריו דאמר נהרא מכיפי מברין. וכתבו התוס' דקיימא לן כהא דאמר שמואל נהרא מכיפיה מברין ושפיר יכולים לטבול לעולם במי הנהרות ואין לחוש למידי, דאף דמתרבה בימות הגשמים מכל מקום אינו משום מי גשמים אלא משום דאף התהום עולה.

3) כתבו התוס' דבארץ ישראל דהוא מקום גבוה אין לחוש למי הגשמים משום דדרך לרדת למקומות הנמוכים. ואף בלאו הכי הנהרות היוצאות ממערות כלל אין לחוש בהן. ועל כרחך דהכי הוא, דהא חזינן דמצורעין וזבין היו טובלים בערב פסח, ולא יתכן דהיו הולכים לפרת כדי לטבול.

יא. 1) מבואר במתניתין דאיכא פטור לקוח במעשר בהמה, וילפינן לה מדכתיב בבכור "בכור בניך תיתן לי כן תעשה לשורך לצאנך", מה בנך לא משכחת לה אלא בבנו הנולד לו, אף בהמה איירי דווקא בנוולדת לו, והאי קרא על כרחך לאו אבכור בהמה איירי, דהא לאו בר עשייה הוא. והוסיפו התוס' דאף דדרשינן תעשה לענין בכור דהוסיף לך הכתוב עשיה אחרת לענין טיפולו קודם נתינתו לכהן, מכל מקום מדכתב לשון "עשיה" דדרשינן מינה נמי אמילתא אחריתא, ועל כרחך דאמעשר בהמה קאי, משום דבעינן דומיא דבכור דאינו בא על חטא ואינו בא בנדר ובנדבה ואין לו זמן קבוע. וכתבו התוס' דאף דבנך הוי אי אפשר ואיכא למאן דאמר לא דרשינן אפשר משאי אפשר, הכא דהוי היקשא דלא אתי לשאר דברים, שפיר ילפינן מינה. וכתבו התוס' בתירוץ אחד דאיכא מאן דאמר דלכאורה לא סבירא ליה דשאני היקש דלא אתי לשאר דברים, ולדבריו יש לאוקמי כמאן דאמר דרשינן אפשר משאי אפשר. ומכל מקום היכא דלקחה קודם שיעברו עליה שבעה ימים דאכתי מחוסר זמן, וכל שכן היכא דהוא עובר במעי אמו, שפיר יש לחייבו, דהא קרא "תעשה" קאמר דדווקא משעת עשיה איכא האי פטורא. ודעת רבי שמעון בן יהודה דאף מחוסר זמן נכנס לדייר להתעשר, ועל כן כל שיצא ממעי אמו שפיר חייל עליה פטורא דלוקח.

2) מבואר בברייתא דאתנן נכנס. אמנם לקמן נראה דאיכא מאן דאמר דילפינן מעשר בהמה מקדשים לכל מילי, ואינו נכנס. ומשכחת לה דווקא בנתנה לה כשהבהמה במעי אמה או מחוסר זמן, דאי לאו הכי הרי איכא לפטור משום לוקח. ואם יצא הכשר בעשירי הרי קרב, ואם יצא האתנן הרי יאכל במומו, משום דפטול להקרבא.

יב. 1) התורה אסרה רק אתנן הבא מאיסורי ערוה שלא תפסי בהו קידושין, וילפינן לה בגזירה שוה תועבה תועבה מעריות, דמה עריות לא תפסי בהו קידושין דהא חייבי כריתות כולי עלמא מודו דלא תפסי בהו קידושין, אף אתנן לא הוי אלא היכא דלא תפסי בה קידושין, לאפוקי זונה ישראלית דשפיר תפסי בה קידושין. והתוס' הביאו דדעת רבא דאף זונה ישראלית אתננה אסור. וכהן הבא על זונה אינו לוקה אלא אם מחלל זרעו, ומשכחת לה דווקא בבא על ישראלית דחייבי כריתות היא לו, או היכא דכבר יש לה שם זונה על ידי שהיתה שפחה ונשתחררה או כמאן דאמר פניו הבא על הפנויה עשאה זונה. אבל בגויה אינו לוקה משום דזרעו אינו מתייחס אחריו ואין בה משום חילול זרעו.

2) כל שלא חלקו והוי בתפוסת הבית חייבים, דהא כתיב "יהיה" מכל מקום. אבל אחר שחלקו אפילו אם חזרו ונשתתפו, אינן חייבים דהא כתיב בבכור "יהיה לך", ואם אינו ענין לבכור דהתם חייב אף בשותפות דהא כתיב "בכורות בקרכם", נתנה ענין למעשר. ונחלקו בגמ' האם איירי דווקא היכא דחלקו דבר כנגד דבר בשומא, אבל אם חלקו בכל מין בשוה, אמרין יש ברירא ואם חזרו ונשתתפו הוי כתפוסת הבית וחייבים, או דאין ברירא ובכל גווי יש לחייבם. ואמרין בגמ' דליכא למילף לדינן מהאחים שחלקו דאמר רבי יוחנן דלקוחות הן ומחזירים זה לזה ביובל, משום דאיכא למימר דהיינו דווקא לחומרא או דלכתחילה יש להשיב, אבל לענין מעשר בהמה אין לפטור מהאי טעמא.

3) כל שלא חלקו בכספים, פטורים משום דחשיבי ממון אחד. אבל לאחר שחלקו הוי כאדם השוקל על חבירו דאינו פטור מקלבון.

יג. 1) אותו שותף שנטל את הכלב, וודאי דיכול להקריב את הטלאים, דהא הם אינן מחיר כלב. אבל אותו שנטל כנגד הכלב, אמרין בגמ' דאם אין ברירה, הרי כולם אסורים דכל אחד בספק שמא הוא מחיר הכלב. ואם יש ברירה, אם הטלאים היו שווים במחירם וכן הכלב

היה שווה במחירו לטלאים, אמרינן דאחד נאסר והשאר מותרים, וביארו התוס' דמסתמא דעתן מעיקרא דאותו שיברור יהיה כנגד הכלב והשאר מותרים. אבל באינן שווים כמחיר הכלב והטלאים שעמו הרי כולם נאסרו משום דיש בהן ממחיר כלב. (2) אינה חייבת, דהא כתיב "אשר יעבור" פרט לזו שאינה עוברת. אמנם בגמ' אמרינן דהיא טריפה, ואיירי דווקא בנחתכה למעלה מן הארכובה, וכתבו התוס' דצריך לומר דלמטה מן הארכובה קרי לה עוברת הואיל ואינה טריפה. וכלאיים אינם חייבים דילפינן מקדשים בגזירה שוה דתחת תחת. והוא הדין נדמה. ולענין יוצא דופן ומחוסר זמן במתניתין פטרינן מהאי טעמא דבקדשים ליתא. אמנם איכא מאן דאמר בגמ' דחייבים, והיינו משום דיוצא דופן ומחוסר זמן לשיטתו אף בקדשים כשר. (3) לדעת תנא קמא דברייתא חייבים, משום דהוי ספק זכר ספק נקיבה וממה נפשך ישנו במעשר בהמה, ולא דמי לקדשים דבעינן דווקא זכר ומשום הכי מיעטו. ודעת רבי שמעון בן יהודה משמיה דרבי שמעון דאינם נכנסים משום דהוי בריה בפני עצמו וילפינן מקדשים למעטו. ולענין רובע ונעבד אמרינן בגמ' דמתניתין רביא בהא דאמר "הכל", והיינו משום דהוקש דבר ערוה ועבודת כוכבים למום, וכיון דמום מתעשר הוא הדין הנך. ומחיר כלב נמי משום דהוקש לאתנן דאיהו הוי דבר דבערוה.

יד. (1) יתום אינו נכנס לדיר להתעשר משום דאינו ראוי לקרבן, וילפינן תחת תחת מקדשים דרק הראוי לקרבן נכנס להתעשר. אמנם דעת רבי יהושע דכל שהשלח של אמו קיים, לא חשיב יתום משום דהדרך להלביש את עור האם המתה על הולד החי כדי לקיימו, וחשיב כאילו אמו חיה.

(2) הוקשה לגמ' דהא אין דרכה להפיל ביצתה, כדכתיב "כנף רננים נעלסה", דהקב"ה נתן בה כח לשאת ביצתה הגדולה ולהורידה בנחת שלא תשבר. ותירצו, דהאי מוזרתא הוי דאינה ראויה לאפרוח ומשום הכי השליכתה.

(3) הגרנות הן לדעת רבי עקיבא פרוס הפסח פרוס עצרת ופרוס החג. ולדעת בן עזאי כ"ט באדר א' סיון וכ"ט באב. ולדעת רבי אלעזר ורבי שמעון, א' ניסן א' סיון וכ"ט אלול. ובהגיע אלול הגרנות אסרו רבנן למוכרם ולשוחטם עד שיעשרו. ותיקנו דווקא בזמנים אלו כדי שתהיה בהמה מצויה לעולי רגלים, דהרי כולם ממתנינים עד הגורן לעשרן, ורק אחר המעשר מוכרים אותם.

(4) כתבו התוס' דטעם הדרישה היא בשביל הקרבנות. וכתבו דלכאורה מפרוס הפסח רואים דיום המעשה הוא בכלל, דהא משום קרבן הפסח דנעשה ב"ד דורשין. ומאידיך בסוכות חזינן דאין יום ט"ו דהוא יום המעשה דהקרבנות בכלל. ותירצו, דלעולם אין יום המעשה בכלל, אלא דלא פלוג בערב פסח והשאירוהו כבסוכות.